

İlkokul Öğrencilerinin Bağlanma Stilleri ile Sosyal Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Sebiha Köse^{*11}, M. Yüksel Erdoğan¹²

Özet

Özet: Bu araştırmanın amacı ilkökul öğrencilerinin bağlanma stilleri ile sosyal kaygı düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Bu araştırma nicel araştırma türlerinden biri olan ilişkisel tarama modeliyle gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın verileri 2022-2023 eğitim-öğretim yılında İstanbul ili Küçükçekmece ilçesinde bir devlet okulunda 3. Ve 4. Sınıfta öğrenim görmekte olan 137'si % 46 kız, 161'i %54 erkek olmak üzere toplam 298 öğrenciden elde edilmiştir. Araştırmada Üç Boyutlu Bağlanma Stili Ölçeği ve Sosyal Anksiyete Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen puanların normallik testi sonuçları doğrultusunda; t Testi, tek yönlü varyans analizi ve korelasyon teknikleri ile bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerinde ki etkilerin yordanması için çoklu regresyon analizi kullanılmıştır. Araştırma bulgularına göre, kız öğrencilerin güvenli bağlanma düzeyleri erkeklere göre daha yüksek, kızların kaygılı-kararsız bağlanma düzeyleri erkeklere göre daha yüksek ve kızların sosyal anksiyete düzeyleri erkeklere göre daha yüksek bulunmuştur. Anne babanın dışında diğer kişiler tarafından bakım verilen öğrencilerin güvenli bağlanma düzeyleri, anne baba tarafından bakım verilenlere göre daha yüksek bulunmuştur. Yeterince arkadaşına sahip olmadığını belirten öğrencilerin kaçınan bağlanma ve kaygılı-kararsız bağlanma düzeyleri yeterince arkadaşına sahip olduğunu düşünenlere göre daha yüksek bulunmuştur. İki kardeş olan öğrencilerin güvenli bağlanma düzeyi tek çocuklara, tek çocukların da üç ve üzeri kardeş sayısına sahip olanlara göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Öğrencilerden en büyük çocukların güvenli bağlanma düzeylerinin ortanca çocuklara göre, ortanca çocukların da kaçınan bağlanma düzeylerinin en büyük çocuklara göre daha yüksek bulunmuştur. Öğrencilerden en büyük çocuk olanların güvenli bağlanma düzeyleri ortanca çocuklara göre, ortanca çocukların kaçınan bağlanma düzeylerinin de en büyük çocuklara göre yüksek bulunmuştur. Kaygılı-kararsız bağlanma stili ile güvenli bağlanma stiline sosyal anksiyete üzerinde pozitif yönde anlamlı bir yordayıcı olduğu ve varyansın sadece % .20'ini açıkladığı görülmektedir. Genel olarak bulgular tartışılmış yorumlanmış ve önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Bağlanma, Bağlanma Stilleri, Sosyal Anksiyete, Kaygı

¹¹ * Sebiha Köse¹, Psychological Counselor and Guide, Ministry of Education, Merchants and Industrialists Association Primary School, Department of Psychological Counseling and Guidance, İstanbul, Türkiye, sebsimsek@hotmail.com,

¹² * M. Yüksel Erdoğan², Prof. Dr, İstanbul Sabahattin Zaim University, Department of Educational Sciences, İstanbul, Türkiye, yuksel.erdogdu@izu.edu.tr

* This study was presented as an oral presentation by Sebiha KÖSE at the 24th International Psychological Counseling and Guidance congress.)

Examining the Relationship Between Attachment Styles and Social Anxiety Levels of Primary School Students

Abstract

Abstract: The purpose of this research is to examine the relationship between primary school students' attachment styles and social anxiety levels. This research was conducted with the relational survey model, which is one of the quantitative research types. The data of the research was obtained from a total of 298 students, 137 of whom were 46% girls and 161 of whom were 54% boys, studying in the 3rd and 4th grades of a public school in the Küçükçekmece district of Istanbul in the 2022-2023 academic year. Three-dimensional Attachment Style Scale and Social Anxiety Scale were used in the research. In line with the normality test results of the scores obtained in the research; Multiple regression analysis was used to predict the effects of independent variables on the dependent variable with t-test, one-way analysis of variance and correlation techniques. According to the research findings, female students' secure attachment levels were higher than boys, girls' anxious-ambivalent attachment levels were higher than boys, and girls' social anxiety levels were higher than boys. Secure attachment levels of students who were cared for by people other than their parents were found to be higher than those who were cared for by their parents. Avoidant attachment and anxious-ambivalent attachment levels of students who stated that they did not have enough friends were found to be higher than those who thought they had enough friends. It was found that the secure attachment level of students with two siblings was higher than that of single children, and that only children were higher than those with three or more siblings. It was found that the secure attachment levels of the oldest children were higher than the middle children, and the avoidant attachment levels of the middle children were higher than the oldest children. The secure attachment levels of the oldest children were found to be higher than the middle children, and the avoidant attachment levels of the middle children were higher than the oldest children. It is seen that anxious-ambivalent attachment style and secure attachment style are positively significant predictors of social anxiety and explain only .20% of the variance. In general, the findings were discussed, interpreted and suggestions were made.

Keywords. Attachment, Attachment Styles, Social Anxiety, Anxiety

GİRİŞ

Bebekler dünyaya geldikten sonra biyolojik ihtiyaçlarını karşılayamayacak durumda olup, birinin yardımına gereksinim duyarlar. Bebeklerin bu ihtiyacının dışında psikolojik ihtiyaç ve beklentileri de olmaktadır. Bu sebeple bebek ile ihtiyaçlarını karşılayan kişi arasında bir bağ oluşumu kaçınılmazdır. Bağlanma, bebek ve bakım veren kişi arasında içten, devamlı, süreklilik içeren ve her iki tarafın da bu ilişkiden memnun olması olarak tanımlanmıştır (Bowlby, 1969; Bretherton, 1992). Bağlanma ilişkisi, tehlike veya zor durumlarda bebeğin bakım veren kişiyi güvenli bir sığınak (Davis, 2003) ve dünyayı keşfederken güvenli bir üs olarak görmesidir (Waters ve Cummings, 2000). Aynı zamanda bebeğin ileride kuracağı ilişkilerdeki bireysel farklılıkları erken dönemde kurduğu ilişki ile anlamlandırması (Weinfield, 1999), bebeğin anne ile kurduğu bağın çevresindeki diğer tüm nesnelere kuracağı bağı ve bu nesnelere karşı oluşacak davranışlarının niteliğini ifade etmektedir (Ainsworth, 1979).

Bowlby (2012), bebeğin fiziksel ve temel ihtiyaçlarının sağlanmasının önemli olduğu kadar güvende hissetme, sevgi dolu bir bağ kurma ve ilgi görme ihtiyaçlarının da önemini vurgulamaktadır. Bebek doğduğu andan itibaren ilk olarak anne ile bağ kurduğu için anne ve

24. Uluslararası Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi

24th International Psychological Counseling and Guidance Congress

bebek arasındaki bağın önemine dikkat çekerek, anne veya bebeğe bakım veren kişinin, bebeğin ileriki yaşamına ve duygusal gelişimine etkisinin oldukça büyük olacağını belirtmektedir (Akkoca, 2009). Ainsworth (1978)' e göre güvenli, kaygılı-kararsız ve güvensiz-kaçınan şeklinde üç tür bağlanma tanımlanmaktadır. Bebek kendisini, olumsuz bir olayda veya tehlike altında hissettiğinde bakım veren kişiyi yakınında bulmak ve güvende olduğunu hissetmek ister (Bowlby, 1973). Bebeğin bağlanma figürü burada ihtiyaç duyduğu an yanıdaysa ve bebeğin kendisini güvende hissetmesini sağlamışsa bebek çevresini ve dünyayı güvenli bir yer olarak algılar ve keşfe başlar (Bowlby, 2012). Güvenli bağlanan bebek kendini rahat, huzurlu hissederken bu bebekler ileride, olumlu benlik algısına ve ilişkilerde sağlıklı bir bakış açısına sahip olan, kişilerarası ilişki kurma becerisi daha yüksek, yardım istemekten çekinmeyen, iletişime açık olan bireyler olarak karşımıza çıkmaktadır (Shaver ve Hazan, 1989). Kaygılı-kararsız bağlanma stiline sahip olan bebekler ise ihtiyaçlarının bakım veren kişi tarafından karşılanıp karşılanmayacağı durumuna şüphe ile bakar, bebek bu belirsiz durumla baş edemediği için ayrılık kaygısı yaşar ve ayrılmak istemez, bu sebeple korku halinde ve yaşamın ileriki evresinde de kaygılıdır (Bowlby, 2012). Güvensiz-kaçınan bağlanma stiline ise bebek kendisine bakım veren kişi ile temas halinde bulunmak istemez, bakım veren kişinin varlığı, yokluğu ya da uzaklaşması bebekte bir anlam ifade etmez ve yakınlık kurma eğiliminden de kaçınır (Ainsworth, 1978). Güvenli bağ kurulamayan bebekler ileride, yetersizlik algısına sahip olmakla beraber, yardım istemekten çekinen, iletişime kapalı ve olumsuz benlik algısına sahip olan bireyler olarak karşımıza çıkmaktadır (Shaver ve Hazan, 1989). Aynı zamanda güvensiz-kaçınan bağlanan kişiler yakınlığın sağlıklı kurulamaması sonucu kaygı yaşarlar.

Literatüre bakıldığında yapılan pek çok araştırmada ebeveynlere bağlanma ile kaygı arasında yakın ilişki olduğu görülmektedir (Duran ve Güler, 2022; Cansu ve Özçelik, 2018; Morsünbül ve Çok, 2011; Cebeci, 2009). Buradan hareketle güvenli kurulamayan bağlanma stillerinin insanlarda sosyal kaygı oluşturacağı ifade edilebilir. Sosyal kaygı, bireylerin başkaları tarafından yanlış anlaşılma, utanılacak veya komik duruma düşme eğilimi içinde olma (Dilbaz, 1997), olumsuz değerlendirilme (Mansell ve Clark, 1999), değersiz sayılma (Beck, 2005), sürekli izlendiği (Ekşi, 1990) ve kendisini her an sahnede imiş gibi hayal etmesi (Adams, 1995), sebebiyle korku ve endişe duyarak çekinmesidir.

Araştırmacılar sosyal kaygının hangi yaşta başladığı konusunda farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Kimileri ergenlik dönemi ile ortaya çıktığını düşünürken, kimileri de hayatın ilk yıllarında oluşabildiğini savunmaktadır (Telci, 2019). Sosyal kaygısı yüksek olanlar, yüz yüze iletişim kurmaktan kaçınan, fiziksel belirtiler göstermesi sebebiyle sosyal ortamlarda dikkat çekeceğinden endişe eden ve bu sebeplerle içe kapanan kişilerdir (Clark, 2001). Sosyal kaygıya sahip çocuklar genellikle okul ortamlarında, akademik olarak ve sosyal alanlarda sorunlar yaşarlar (Teachman ve Allen, 2007). Bunun sonucu olarak çocuklarda; topluluk önünde konuşamama, akademik başarıda yaşanan düşüş, yeni arkadaşlarla tanışamama, sportif ve

sanatsal faaliyetlerden geri durma, söz hakkı alamama gibi sorunlar ortaya çıkmaktadır (Sertelin Mercan, 2016; Koçak, 2001; Eriş ve İkiz, 2013).

Özellikle okul dönemine başlayarak sosyal hayata adım atan çocukların, sosyal kaygı yaşayabileceği düşünülmekte, bu noktada bağlanma stiline güvenli kurulup kurulmadığının önemi ortaya çıkmaktadır. Literatüre bakıldığında bebeklikte kurulacak güvenli bağın, onun çocukluk ve ileriki yaşamını, kurduğu arkadaşlık ve okul ilişkilerini, iletişim kurma ve toplumda sağlıklı olarak var olma becerisini yakından etkileyeceği ifade edilebilir. Güvenli bağ kuramayan çocuklarda ise sosyal kaygı oluşumunun kaçınılmaz olacağı düşünülmekte, çocuklarda bağlanma stili ve sosyal kaygı arasındaki ilişkinin araştırılması önemli olabilir. İlkokul öğrencilerinde bağlanma stili ve sosyal kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunduğu takdirde, riskli grupların belirlenerek önleyici rehberlik çalışmaları kapsamında tasarlanacak psikoeğitim programları için dayanak sağlayarak, gerekli önlemlerin alınmasına yönelik bu araştırma oldukça önemli olacaktır. Aynı zamanda bağlanma stili ve sosyal kaygı arasındaki ilişkinin daha çok ortaokul, lise ve üniversite (Çelebi, 2017) öğrencilerinde araştırıldığı ve ilkököl düzeyi öğrencilerinde bu ilişkinin araştırılmasının alanyazına katkıda bulunacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda ilkököl öğrencilerinin bağlanma stilleri ile sosyal kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığı; bu değişkenlerin cinsiyet, yaş, kardeş sayısı, kaçınıcı çocuk olduğu, doğumdan itibaren çocuğa kimin bakım verdiği, yeteri kadar arkadaşının varlığı durumlarına göre gruplar arasında anlamlı farklılığın olup olmadığının ortaya konulması amaçlanmaktadır.

YÖNTEM

Bu araştırma ilkököl öğrencilerinin bağlanma stilleri ile sosyal kaygı düzeyleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymak amacı ile yapılmıştır. Bu araştırma nicel araştırma türlerinden biri olan ilişkisel tarama modeliyle ele alınmıştır. İlişkisel tarama modeli, iki veya ikiden fazla sayıdaki değişken arasında değişim varlığını ya da derecesini saptamayı amaçlayan araştırma modelidir (Karasar, 2007).

Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubu 2022-2023 eğitim-öğretim yılı İstanbul ili Küçükçekmece ilçesindeki bir devlet okulunun 3. ve 4. Sınıf öğrencileri tarafından oluşturulmuştur. Araştırmanın verileri 137'si (%46) kız, 161'i (%54) erkek olmak üzere toplam 298 öğrenciden elde edilmiştir. Öğrencilerin 91'i (%30,5) 8 yaş ve altında, 150'si (%50,4) 9 yaşında, 57'si (%19,1) 10 yaş ve üzerinden oluşmaktadır. Öğrencilerin 33'ü (%11) tek çocuk, 162'si (%54,4) 2 kardeş, 103'ü (%34,6) 3 ve üzeri kardeşe sahiptir. Öğrencilerin 33'ü (%11) tek çocuk, 106'sı (%35,6) en büyük çocuk, 69'u (%23,2) ortanca çocuk, 90'ı (%30,2) en küçük çocuktur. Öğrencilerin doğumdan itibaren 271'ine (%91) anne-baba beraber, 27'sine (%9)

ebeveynlerinden sadece biri veya diğer kişiler bakım vermiştir. Öğrencilerin 230'u (%77,2) yeterince arkadaşına sahip olduğunu söylerken, 68'i (%22,8) yeterince arkadaşına sahip olmadığını veya bazen olduğunu belirtmiştir.

Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada örnekleme oluşturan öğrencilerin demografik bilgilerini ortaya koymak ve veri elde etmek için araştırmacı tarafından "Demografik Bilgi Formu" hazırlanmıştır. Formda öğrencilerin; cinsiyeti, yaşı, kardeş sayısı, kaçınıcı çocuk olduğu, doğumdan itibaren kimin bakım verdiği ve yeterince arkadaşının olup olmadığı sorularına yer verilmiştir.

Üç Boyutlu Bağlanma Stili Ölçeği

Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği Erzen (2016) tarafından bağlanma stillerinin belirlenmesi amacıyla geliştirilen bir ölçektir. Ölçeğin güvenli bağlanma, kaygılı-kararsız bağlanma ve kaçınan bağlanan olmak üzere 3 farklı bağlanma stilini ortaya koymak amacıyla geliştirilmiştir. Ölçekte ve 5'li likert şeklinde oluşturulan 18 Madde vardır. 1'den 5'e kadar olan maddelerde; 1 seçeneği 'Kesinlikle Katılmıyorum ve 5 seçeneği 'Kesinlikle katılıyorum.' olarak derecelendirilmiştir. Güvenli Bağlanma Stilini ortaya koyan 5 madde, Kaçınan Bağlanma Stilini ortaya koyan 7 madde ve Kaygılı-Kararsız Bağlanma Stilini ortaya koyan 6 madde vardır. Ölçekte ters madde bulunmamaktadır. Ölçeğin iki olumsuz bir olumlu alt boyuta sahip olması dolayısıyla ölçeğin tamamına ait bir Cronbach Alpha değeri elde edilmesi mümkün olmadığından her bir alt boyut için ayrı ayrı bu değerler belirlenmiştir. Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısı alt ölçeklerde Güvenli Bağlanma Stili için .69, Kaçınan Stil için .80, ve Kaygılı-Kararsız Bağlanma Stili için ise .71 olarak belirlenmiştir. Yapılan geçerlik güvenirlik çalışmasında açımlayıcı faktör analizi, ölçekte yer alan 18 maddenin üç boyut altında tutarlı şekilde toplandıklarını ortaya koymuştur. Ölçeğin madde toplam korelasyon değerlerinin .49 ile .75 arasında değiştiği görülmüştür. Bağlanma stilleri bebeklik döneminde yerleşen ve kalıcı hale gelen bir kavram olduğu için kolay ulaşılabilir örneklem yoluyla elde edilen ve herhangi bir sınıf veya yaş ayrımı gözetmeksizin seçilen tüm yaş gruplarındaki katılımcılara uygulama yapılmıştır (Erzen, 2016). Araştırmada her bir alt boyut için Cronbach Alpha katsayıları yeniden hesaplanmış ve Güvenli Bağlanma Stili için .73, Kaçınan Stil için .66 ve Kaygılı-Kararsız Bağlanma Stili için ise .63 olarak bulunmuştur.

Çocuklar için Sosyal Anksiyete Ölçeği (Yenilenmiş Biçimi)

İlkokul dördüncü sınıfta öğrenim gören öğrencilerin sosyal kaygı düzeylerini tespit etmek amacıyla La Greca ve Stone (1993) tarafından geliştirilmiş olan ve Demir vd. (2000) aracılığı ile Türkçeye çevirisi yapıldıktan sonra geçerlik ve güvenirlik hesaplaması yapılan 18 maddeden ve tek boyuttan meydana gelen Çocuklar için Sosyal Anksiyete Ölçeği (Yenilenmiş Biçimi) kullanılmıştır. Türkçeye uyarlama çalışmasında ölçeğin tek boyutlu bir yapıda olduğu ve test-

tekrar test ile güvenilirliğinin .80 olduğu bulunmuştur. Beşli likert tipinde olan ölçek, çalışmaya katılan çocuklar tarafından hiçbir zaman (1) ile daima (5) arasında puanlanmaktadır. Ölçekten alınacak yüksek puan çocuğun sosyal kaygı düzeyinin yüksek olduğunu ifade etmektedir. Çocuklar için Sosyal Anksiyete Ölçeği'nin Cronbach Alpha katsayısı 18 maddelik yapı için .87 olarak hesaplanmıştır. Bu değer, ölçeğin çalışma için güvenilir olduğunu ortaya koymaktadır. Araştırmada Cronbach Alpha katsayısı yeniden hesaplanmış ve .80 olarak bulunmuştur.

İşlem Süreci

Uygulama 17-21 Ekim 2022 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Uygulama yapılabilmesi için gereken izinler alınmış olup uygulama aşamasında ölçekler araştırmacı tarafından uygulanmıştır. Ölçeklerin ve demografik bilgi formunun nasıl uygulanacağı hakkında öğrenciler bilgilendirilmiştir. Öğrencilerin yaklaşık olarak 25-30 dakikada cevaplamaı bitirdikleri gözlemlenmiştir.

Verilerin Analizinde Kullanılan İstatistiksel Yöntemler

Araştırmada elde edilen bulguların istatistiksel analizlerini yapmak için SPSS 22.0 programından faydalanılmıştır. Üç Boyutlu Bağlanma Stili ölçeği alt boyutlarından elde edilen toplam puanların normallik testi yapılmış, Güvenli Bağlanma Stili basıklık değeri -.501 ile .281 arasında çarpıklık değeri -.548 ile .141 arasında bulunmuştur. Kaçınan Bağlanma Stili -.201 ile .281 arasında çarpıklık değeri .590 ile .141 arasında bulunmuştur. Kaygılı Kararsız Bağlanma Stili basıklık değeri .253 ile .281 arasında çarpıklık değeri .501 ile .141 arasında bulunmuştur. Sosyal Anksiyete Ölçeği basıklık değeri -.028 ile .281 arasında çarpıklık değeri .567 ile .141 arasında bulunmuştur. Değerler +1,5 ile -1,5 arasında çıktığı için puanların normal dağılım gösterdikleri kabul edilmiştir. Tabachnick ve Fidell (2013)'e göre normallik açısından önemli bir ihlalin olmaması adına basıklık ve çarpıklık değerlerinin -1,5 ile +1,5 aralığında olması beklenmektedir. Bu sebeple ikili ortalamalar arasında bulunan farkın anlamlılığı için ilişkisiz t Testi; ikiden fazla grup ortalamalarından elde edilen değerlerin anlamlılığını test etmek için ise Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Üç Boyutlu Bağlanma Stili ve Sosyal Anksiyete Ölçeklerinden elde edilen puanlar arasındaki ilişki Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon katsayısından faydalanılarak elde edilmiştir.

BULGULAR

Üç Boyutlu Bağlanma Stili ve Sosyal Anksiyete Ölçeğinden elde edilen puanların betimsel istatistikleri Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Üç Boyutlu Bağlanma Stili ve Sosyal Anksiyete Ölçeği Puanlarının Betimsel İstatistikleri (N=298)

Ölçekler	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart S.
Sosyal Anksiyete Top.	18.00	80.00	42.07	12.17
Güvenli Bağlanma S.	5.00	25.00	18.15	5.16
Kaçınan Bağlanma S.	7.00	31.00	14.89	5.42
Kaygılı-Kararsız B. S.	6.00	30.00	13.78	4.89

Tablo 1’e bakıldığında Sosyal Anksiyete Ölçeğinden elde edilen puanların aritmetik ortalamasının 42.07, standart sapmasının 12.17, Üç Boyutlu Bağlanma Stili Ölçeğinin boyutlarından; Güvenli Bağlanma Stili puanlarının aritmetik ortalaması 18.15, standart sapması 5.16, Kaçınan Bağlanma Stili puanlarının aritmetik ortalaması 14.89, standart sapması 5.42, Kaygılı-Kararsız Bağlanma Stili puanlarının aritmetik ortalaması 13.78, standart sapması 4.89 olarak hesaplanmıştır.

Öğrencilerin Üç Boyutlu Bağlanma Stili ve Sosyal Anksiyete Ölçeği puanları arasındaki ilişki sonuçları Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. Üç Boyutlu Bağlanma Stili Ölçeği Alt Boyutları ve Sosyal Anksiyete Ölçeği Korelasyon Sonuçları

Değişkenler	1	2	3	4
Sosyal Anksiyete Ölç.	-			
Güvenli Bağlanma S.	.083	-		
Kaçınan Bağlanma S.	.289**	-.144*	-	
Kaygılı-Kararsız Bağ. S.	.437**	-.027	.521**	-

*p<.01 **p<.05

Üç Boyutlu Bağlanma Stili Ölçeği alt boyutlarından; Güvenli Bağlanma Stili toplam puanları ile Sosyal Anksiyete Ölçeği toplam puanları arasındaki ilişkiyi ortaya koymak üzere yapılan Korelasyon analizi sonucunda anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($r=0.083$, $p>.05$). Üç Boyutlu Bağlanma Stili alt boyutlarından Kaçınan Bağlanma Stili toplam puanları ($r=0.289$, $p<.05$) ve Kaygılı- Kararsız Bağlanma Stili toplam puanları ile ($r=0.437$, $p<.05$) Sosyal Anksiyete Ölçeği toplam puanları arasında pozitif yönde anlamlı ve orta düzey bir ilişki olduğu gözlemlenmektedir.

24. Uluslararası Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi

24th International Psychological Counseling and Guidance Congress

Üç Boyutlu Bağlanma Stili ve Sosyal Anksiyete Ölçeği puanlarının ikili değişkenlere göre t testi sonuçlarına Tablo 3’de yer verilmiştir.

Tablo 3. Üç Boyutlu Bağlanma Stili ve Sosyal Anksiyete Ölçeği Puanlarının İkili Değişkenlere Göre t Testi Sonuçları

Değişkenler	Gruplar	N	X±S	Sd	t	P
Güvenli B. S.	Kız	137	18,97±5,08	298	2,54	.012
	Erkek	161	17,45±5,14			
Kaçıman B. S.	Kız	137	14,96±5,30	298	0,20	.835
	Erkek	161	14,83±5,53			
Kaygılı-Kararsız B.	Kız	137	14,42±4,88	298	2,08	.038
	Erkek	161	13,24±4,84			
Sosyal Ank. Ö.	Kız	137	44,28±11,86	298	2,92	.004
	Erkek	161	40,19±12,16			
Güvenli B. S.	Evet	230	18,29±5,19	298	0,86	.386
	Hayır	68	17,67±5,04			
Kaçıman B. S.	Evet	230	14,54±5,38	298	-2,03	.043
	Hayır	68	16,05±5,42			
Kaygılı-Kararsız B.	Evet	230	13,47±4,74	298	-2,03	.043
	Hayır	68	14,83±5,26			
Sosyal Ank. Ö.	Evet	230	41,33±12,39	298	-1,93	.054
	Hayır	68	44,57±11,14			
Güvenli B. S.	Anne Baba	271	17,96±5,25	298	-1,99	.047
	Diğer	27	20,03±3,74			
Kaçıman B. S.	Anne Baba	271	15,00±5,37	298	1,12	.263
	Diğer	27	13,77±5,89			
Kaygılı-Kararsız B.	Anne Baba	271	13,86±4,82	298	0,91	.361
	Diğer	27	12,96±5,61			
Sosyal Ank. Ö.	Anne Baba	271	41,98±12,23	298	-0,38	.704
	Diğer	27	42,92±11,81			

Öğrencilerin Güvenli Bağlanma Stili puanları cinsiyete göre anlamlı farklılıklar göstermektedir [t(298)=2.54, p<.05]. Kız öğrencilerin güvenli bağlanma düzeyleri (\bar{X} =18,97) erkek öğrencilere göre (\bar{X} =17,45) orta düzeyde (Cohend’s d=0.29) daha yüksektir. Kaçıman Bağlanma Stili puanları cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir [t(298)=0.20, p<.05]. Kaygılı-Kararsız Bağlanma Stili puanları cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermektedir [t(298)=2.08, p<.05]. Kız öğrencilerin kaygılı-kararsız bağlanma düzeyleri (\bar{X} =14,42) erkek öğrencilere göre (\bar{X} =13,24) orta düzeyde (Cohend’s d=0.24) daha yüksektir. Sosyal Anksiyete Ölçeği puanları cinsiyete göre anlamlı farklılıklar göstermektedir [t(298)=2.92, p<.05]. Kız öğrencilerin sosyal anksiyete düzeyleri (\bar{X} =44,28) erkek öğrencilere göre (\bar{X} =40,19) orta düzeyde (Cohend’s d=0.34) daha yüksektir.

Öğrencilerin Güvenli Bağlanma Stili puanları yeterince arkadaşlarının var olup olmaması durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir [$t(298)=0.86, p<.05$]. Kaçınan Bağlanma Stili puanları yeterince arkadaşlarının var olup olmaması durumuna göre anlamlı farklılık göstermektedir [$t(298)=-2.03, p<.05$]. Yeterince arkadaşına sahip olmadığını belirten öğrencilerin kaçınan bağlanma düzeyleri ($\bar{X}=16,05$) yeterince arkadaşına sahip olduğunu düşünenlere göre ($\bar{X}=14,54$) orta düzeyde (Cohend's $d=0.27$) daha yüksektir. Kaygılı-Kararsız Bağlanma Stili puanları yeterince arkadaşlarının var olup olmaması durumuna göre anlamlı farklılık göstermektedir [$t(298)=-2.03, p<.05$]. Yeterince arkadaşına sahip olmadığını belirten öğrencilerin kaygılı-kararsız bağlanma düzeyleri ($\bar{X}=14,83$) yeterince arkadaşına sahip olduğunu düşünenlere göre ($\bar{X}=13,47$) orta düzeyde (Cohend's $d=0.27$) daha yüksektir. Sosyal Anksiyete Ölçeği puanları yeterince arkadaşlarının var olup olmaması durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir [$t(298)=0.38, p<.05$].

Öğrencilerin Güvenli Bağlanma Stili puanları bakım veren kişiye göre anlamlı bir farklılık göstermektedir [$t(298)=-1.99, p<.05$]. Anne babanın dışında diğer kişiler tarafından bakım verilen öğrencilerin güvenli bağlanma düzeyleri ($\bar{X}=20,03$) anne baba tarafından bakım verilenlere göre ($\bar{X}=17,96$) orta düzeyde (Cohend's $d=0.45$) daha yüksektir. Kaçınan Bağlanma Stili puanları bakım veren kişiye göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir [$t(298)=1.12, p<.05$]. Kaygılı- Kararsız Bağlanma Stili puanları bakım veren kişiye göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir [$t(298)=0.91, p<.05$]. Sosyal Anksiyete Ölçeği puanları bakım veren kişiye göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir [$t(298)=0.38, p<.05$].

Öğrencilerin Üç Boyutlu Bağlanma Stili ile Sosyal Anksiyete Ölçeği puanlarının ikiden fazla değişken ortalamaları arasındaki farkların anlamlılığını test etmek için yapılan Tek Yönlü Varyans Analizinin sonuçlarına Tablo 4, Tablo 5 ve Tablo 6'da yer verilmiştir.

Tablo. 4 Öğrencilerin Üç Boyutlu Bağlanma Stili ve Sosyal Anksiyete Ölçeği Puanlarının Yaş Düzeyine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Verilerin Anova ile İncelenmesi

	Yaş	N	X±S	VK	KT	Sd.	KO	F	p
Sosyal Anksiyete	7-8	91	41,20±11,94	GA	149,51	2	74,75	.502	.606
	9	150	42,14±12,08	Gİ	43904,85	295	148,83		
	10	57	43,26±12,87	T	44,054,37	297			
Güvenli Bağlanma	7-8	91	17,90±5,46	GA	21,37	2	10,68	.399	.671
	9	150	18,42±5,13	Gİ	7895,52	295	26,76		
	10	57	17,85±4,79	T	7916,89	297			
Kaçınan Bağlanma	7-8	91	15,06±5,85	GA	43,57	2	21,78	.740	.478
	9	150	14,54±5,40	Gİ	8684,98	295	29,44		
	10	57	15,52±4,73	T	8728,56	297			
Kaygılı-Kararsız	7-8	91	13,24±5,46	GA	105,73	2	52,86	2.225	.110
	9	150	13,67±4,60	Gİ	7010,51	295	23,76		
	10	57	14,94±4,56	T	7116,25	297			

24. Uluslararası Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi

24th International Psychological Counseling and Guidance Congress

Öğrencilerin Sosyal Anksiyete Ölçeği puanları yaş değişkenine göre anlamlı farklılık göstermemektedir [$f(2-297)=.50, p<.05$]. Güvenli Bağlanma Stili puanları yaş değişkenine göre anlamlı farklılık göstermemektedir [$f(2-297)=.39, p<.05$]. Kaçınan Bağlanma Stili puanları yaş değişkenine göre anlamlı farklılık göstermemektedir [$f(2-297)=.74, p<.05$]. Kaygılı- Kararsız Bağlanma Stili puanları yaş değişkenine göre anlamlı farklılık göstermemektedir [$f(2-297)=2.22, p<.05$]. Sosyal Anksiyete Ölçeği ve Üç Boyutlu Bağlanma Stili alt ölçekleri puanları Scheffe testi sonuçları yaş değişkenine göre bir farklılaşmanın olmadığı görülmektedir.

Tablo. 5 Öğrencilerin Üç Boyutlu Bağlanma Stili ve Sosyal Anksiyete Ölçeği Puanlarının Kardeş Sayısına Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Verilerin Anova ile İncelenmesi

	KS	N	X±S	VK	KT	Sd.	KO	F	P
Sosyal Anksiyete	TÇ	33	42,09±14,78	GA	11,06	2	5,53	.037	.964
	2	162	42,23±12,44	Gİ	44043,30	295	149,29		
	3+	103	41,81±10,89	T	44054,37	297			
Güvenli Bağlanma	TÇ	33	17,90±5,45	GA	283,35	2	141,67	5,475	.005
	2	162	19,00±4,82	Gİ	7633,54	295	25,87		
	3+	103	16,89±5,35	T	7916,89	297			
Kaçınan Bağlanma	TÇ	33	14,24±5,20	GA	78,16	2	39,08	1,333	.265
	2	162	14,58±5,77	Gİ	8650,39	295	29,32		
	3+	103	15,58±4,86	T	8728,56	297			
Kaygılı- Kararsız B	TÇ	33	14,21±6,01	GA	81,49	2	40,74	1,709	.183
	2	162	13,30±5,14	Gİ	7034,76	295	23,84		
	3+	103	14,39±3,97	T	7116,25	297			

Öğrencilerin Sosyal Anksiyete Ölçeği puanları kardeş sayısına göre anlamlı farklılık göstermemektedir [$f(2-297)=.03, p<.05$]. Güvenli Bağlanma Stili puanları kardeş sayısına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir [$f(2-297)=5.47, p<.05$]. İki kardeş olan öğrencilerin güvenli bağlanma düzeyi puanları ($\bar{X}=19,00$), tek çocuk olan öğrencilerin güvenli bağlanma düzeyi puanları ($\bar{X}=17,90$), üç ve üzeri kardeş sayısına sahip öğrencilerin güvenli bağlanma düzeyi puanları ($\bar{X}=16,89$) olarak hesaplanmıştır. Gruplar arasında anlamlı farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunu test etmek için yapılan Scheffe testi sonucuna göre; iki kardeş olanların ($\bar{X}=19,00$) Güvenli Bağlanma Stili puanları, üç ve üzeri kardeş sayısına sahip olanlara göre

24. Uluslararası Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi

24th International Psychological Counseling and Guidance Congress

($\bar{X}=16,89$) orta düzeyde (Cohend's $d=0.41$) anlamlı bir şekilde yüksektir. Kaçınan Bağlanma Stili puanları kardeş sayısına göre anlamlı farklılık göstermemektedir [$f(2-297)=1.33, p<.05$]. Kaygılı- Kararsız Bağlanma Stili puanları kardeş sayısına göre anlamlı farklılık göstermemektedir [$f(2-297)=1.70, p<.05$]. Sosyal Anksiyete Ölçeği ve Üç Boyutlu Bağlanma Stili alt ölçekleri puanları Scheffe testi sonuçları kardeş sayısı değişkenine göre bir farklılaşmanın olmadığı görülmektedir.

Tablo. 6 Öğrencilerin Üç Boyutlu Bağlanma Stili ve Sosyal Anksiyete Ölçeği Puanlarının Doğum Sırasına Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Verilerin Anova ile İncelenmesi

	DS	N	X±S	VK	KT	Sd.	KO	F	P
Sosyal Anksiyete	TÇ	33	42,27±14,77	GA	224,95	3	74,98	.503	.681
	EB	106	41,16±11,16	Gİ	43829,42	294	149,08		
	O	69	41,81±10,31	T	44054,37	297			
	EK	90	43,27±13,10						
Güvenli Bağlanma	TÇ	33	18,21±5,54	GA	394,14	3	131,38	5,135	.002
	EB	106	19,51±5,06	Gİ	7522,75	294	25,58		
	O	69	16,52±5,29	T	7916,89	297			
	EK	90	17,77±4,67						
Kaçınan Bağlanma	TÇ	33	14,42±5,29	GA	376,85	3	125,61	4,422	.005
	EB	106	13,69±5,20	Gİ	8351,70	294	28,40		
	O	69	16,65±5,17	T	8728,56	297			
	EK	90	15,12±5,59						
Kaygılı-Kararsız B	TÇ	33	14,24±6,17	GA	153,55	3	51,18	2,161	.093
	EB	106	13,37±5,11	Gİ	6962,69	294	23,68		
	O	69	14,97±3,79	T	7116,25	297			
	EK	90	13,18±4,89						

Öğrencilerin Sosyal Anksiyete Ölçeği puanları doğum sırasına göre anlamlı farklılık göstermemektedir [$f(3-297)=.503, p<.05$]. Güvenli Bağlanma Stili puanları doğum sırasına göre anlamlı farklılık göstermektedir [$f(3-297)=5.13, p<.05$]. Gruplar arasında anlamlı farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunu test etmek için yapılan Scheffe testi sonucuna göre; en büyük çocuk olanların ($\bar{X}=19,51$) Güvenli Bağlanma Stili puanları, ortanca çocuk olan ($\bar{X}=16,52$) orta düzeyde (Cohend's $d=0.57$) anlamlı bir şekilde yüksektir. Kaçınan Bağlanma Stili puanları doğum sırasına göre anlamlı farklılık göstermektedir [$f(3-297)=4.42, p<.05$].

Gruplar arasında anlamlı farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunu test etmek için yapılan Scheffe testi sonucuna göre; ortanca çocuk olanların Kaçınan Bağlanma Stili puanları ($\bar{X}=16,65$), en büyük çocuk olanlara göre ($\bar{X}=13,69$) orta düzeyde (Cohend's $d=0.57$) anlamlı bir şekilde yüksektir. Kaygılı- Kararsız Bağlanma Stili puanları doğum sırasına göre anlamlı farklılık göstermemektedir [$f(3-297)=2.16$, $p<.05$]. Sosyal Anksiyete Ölçeği ve Üç Boyutlu Bağlanma Stili alt ölçekleri puanları Scheffe testi sonuçları doğum sırası değişkenine göre bir farklılaşmanın olmadığı görülmektedir.

Tablo 7. Üç Boyutlu Bağlanma Stili Ölçeğinin Sosyal Anksiyete Ölçeği üzerindeki etkisinin yordanmasına dönük çoklu regresyon analizi.

Değişken	B	S.H.	β	t	p	İkili r	Kısmi r
Sabit	20,703	3,231		6,407	.000		
Güvenli B.	.256	.124	.109	2.069	.039	.083	.120
Kaçınan B.	.232	.138	.103	1.681	.094	.289	.098
Kaygılı-Kararsız B.	.962	.152	.387	6.347	.000	.437	.347

R=.456 R²=.208
F(3-297)=25.774 P=.000

Üç Boyutlu Bağlanma Stili alt boyutları olan (Güvenli B., Kaçınan B. Ve Kaygılı-Kararsız B.) öğrencilerin Sosyal Anksiyete düzeyleri ile anlamlı ilişkiler göstermektedir ($R=.456$, Adjusted R Square=.200, $p<0.001$). Adı geçen üç değişken birlikte sosyal anksiyetede varyansın sadece % .200'ini açıklamaktadır.

Standardize edilmiş regresyon katsayısına (β) göre, yordayıcı değişkenlerin sosyal anksiyete üzerindeki görelî önem sırası; Kaygılı-Kararsız Bağlanma, Kaçınan Bağlanma ve Güvenli Bağlanma şeklindedir. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin anova sonuçları incelendiğinde ise Kaygılı-Kararsız Bağlanma Stili ile Güvenli Bağlanma Stilinin sosyal anksiyete üzerinde pozitif yönde anlamlı bir yordayıcı olduğu görülmektedir.

SONUÇ ve TARTIŞMA

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre öğrencilerin sosyal anksiyetesi arttıkça kaygılı-kararsız bağlanma düzeylerinin arttığı görülmektedir. Sosyal ilişkilerden kaçınan, durumlara, dünyaya ve çevreye umursamaz bakan, yakın ilişki kurmaktan geri duran öğrencilerin aynı zamanda ayrılık kaygısı yaşama, dünyanın güvenli bir yer olup olmadığı konusunda değişen düşüncelere ve kaygılı-kararsız bağ geliştirecek bir potansiyele sahip olabileceği söylenebilir. Bir diğer sonuca bakıldığında güvenli bağlanma ile kaçınan bağlanma arasında negatif korelasyon bulunduğu, öğrencilerin güvenli bağ kurdukça kaçınan bağlanma düzeylerinin azaldığı söylenebilir. Bu durum çocukların dünyaya karşı güvenli bağ oluşturdukları zaman

24. Uluslararası Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi

24th International Psychological Counseling and Guidance Congress

kaçınan bağ kurma düzeylerinin azalacağını, daha kolay ve rahat sosyal ilişkilere gireceklerini, kendilerini sosyal ortamlarda daha rahat ifade ederek daha az kaçınma davranışında

bulunabilecekleri yönünde açıklanabilir. Bir diğer sonuç ise kaçınan ve kaygılı-kararsız bağlanma stili arasında pozitif korelasyon bulunduğu, öğrencilerin kaçınan bağlanma düzeyleri arttıkça kaygılı-kararsız bağlanma düzeylerinin de o derece arttığı belirtilebilir. Buna göre öğrencilerin kaçınan davranışlar gösterdiklerinde aynı şekilde kaygılı oldukları, dünyaya tam olarak güvenip güvenemeyeceklerini bilemedikleri, bazen çok yakın olmak isteyip bazen umursamaz ilişkiler geliştirerek kaçınan davranışlar gösterebilecekleri sonucunu ifade edebilir.

Araştırmadan elde edilen verilere göre kız öğrencilerin Güvenli Bağlanma düzeylerinin erkek öğrencilere göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Sevinç ve Şener Kılınç (2018), Kenny ve Rice (1995), Haigler, Day ve Marshall (1995), Fujimori ve ark. (2017), Powers ve ark. (2006),'nın yaptıkları araştırmalara bakıldığında benzer şekilde kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre Güvenli Bağlanma düzeylerinin yüksek çıktığı görülmektedir. Bu bağlamda doğumdan itibaren çocuklara bakım veren kişilerin yaklaşımına göre kız çocukları ile güvenli bağ oluşumun erkek çocuklarına oranla fazlalığından söz edilebilir. Kız çocuklarına kendi ayakları üzerinde durması, kendilerine daha özgüvenli ve şefkatli olmaları için bakım veren kişiler tarafından daha çok özen gösterildiği düşünülebilir. Literatüre bakıldığında cinsiyete göre bağlanma stillerinde farklı sonuçlar da görülmektedir. Anlamli farklılıkların olmadığı araştırma sonuçlarıyla beraber (Ammaniti ve ark., 2000; Gezer, 2001 ve Kılıç, 2010) erkeklerde güvenli bağlanma düzeyinin kızlara göre daha fazla çıktığı araştırma bulguları da bulunmaktadır (Matsuoka ve ark., 2006; Özgür, 2014). Öte yandan kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre Kaygılı-Kararsız bağlanma düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu sonucun literatürdeki Eroğlu (2011), Özgür (2014), Otu ve Akpan (2011) araştırmalarıyla benzer olup, Brennan ve ark. (1991), Dede (2015), Erözkan (2004), Kaya (2010) araştırmalarından farklı olduğu belirtilebilir. Bu sonuca göre çocuklar büyütülürken bakım verenleri tarafından toplum baskısı sebebiyle evin içinde ve dışında farklı davranılması suretiyle özellikle kızlarda bu durumun daha çok yaşandığı düşünülerek kaygılı-kararsız olma durumunun oluşabileceği söylenebilir. Aynı şekilde kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre Sosyal Kaygı düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum Yılmaz (2015), Arıcıoğulları (2001) 'in sonuçları ile örtüşürken; erkeklerin kaygı düzeylerinin kadınlara göre yüksek çıktığı Dilbaz ve Güz (2003), Kalkan (2008)'in araştırmalarında ve anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı Savcı (2017), Ümmet (2007)'nin araştırmalarındaki bulguları ile örtüşmemektedir. Bu sonuçlara göre; kız öğrencilerde sosyal kaygının yüksek çıkmasının toplumun kız çocuklarına yüklemiş olduğu sosyal bir olgudan kaynaklı olabileceği bu sebeple kız çocukları yetiştirilirken hassas davranılıp üzerine düşülerek daha korumacı yaklaşılmasıyla sosyal ortamlardan uzak tutulması sonucu sosyal kaygının gelişebileceği söylenebilir.

24. Uluslararası Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi

24th International Psychological Counseling and Guidance Congress

Araştırmadan elde edilen bir diğer veriye göre yeterince arkadaşına sahip olmadığını belirten öğrencilerin kaçınan ve kaygılı-kararsız bağlanma düzeylerinin yeterince arkadaşının olduğunu belirtenlere göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Kaplan ve Aksel (2013), Moran ve Dubois (2002) nin yapmış olduğu araştırmalar da bu bulguyu destekler nitelikte ve aynı zamanda arkadaşları ile güçlü bir bağa sahip olanların kaçınan ve kaygılı-kararsız bağlanma stiline sahip olmadığını ortaya koymuşlardır. Bununla beraber arkadaşlık kurma, bu arkadaşlığı sürdürme ve sosyal ilişkiler içinde bulunabilme davranışı gösterebilmek için dünyayı güvenli bir yer olarak görmek dolayısıyla güvenli bir bağ oluşturmayı gerektirdiğinden, güvenli bağ kuramayan çocukların arkadaşlık kurma ve arkadaşına sahip olma becerisi geliştirmekte zorlanacağı söylenebilir.

Araştırmadan elde edilen bir başka veriye göre anne babanın dışında diğer kişiler tarafından bakım verilen çocuklarda güvenli bağlanma düzeyinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum anne babaların çalışma hayatında daha aktif ve uzun süreli bulunması sebebiyle iş stresinin eve ve çocuk ile ilişkilerine yansımaları, çocuklarıyla geçirdikleri kaliteli zamanın azalması, bu kısa zamanlarda da yorulan anne babaların tahammül ve sabır durumlarının azalmış olabileceği söylenebilir. Bununla beraber çocuğa bakım veren kişilerin daha bilinçli oldukları, bakım verme konusunda kitaplara ve bilgilere çok daha kolay ulaşılması sebebiyle bu konudaki farkındalıklarının yüksek olduğu ve güvenli bağlanma stiline oluşumunu arttırdığı ifade edilebilir. Özyürek ve Şahin (2005)'in çalışmasında da çıkan sonuç bu bulguyu destekler niteliktedir. Öte yandan Soygüt (2004), Ayaz (2015), Wood (2006)'un araştırmalarında çocuğa diğer bakım veren kişiler tarafından değil de anne babanın beraber bakım verdiği çocuklarda güvenli bağlanma düzeyinin yüksek olduğu belirtilmektedir.

Araştırmadan elde edilen diğer bir veriye göre bağlanma stillerinin yaş değişkeni üzerinde anlamlı bir farklılığı olmadığı görülmektedir. Literatüre bakıldığında yaş değişkenine göre benzer ve farklı bulgulara rastlanılmaktadır. Ermiş (2019), Majidova ve İpek (2020), Örenay (2021), Tun Telli (2021) 'in araştırmalarında güvenli bağlanma stili ile yaş değişkeninin anlamlı bir farklılığı olmadığı ortaya konulmuştur. Buist ve ark., (2002)'in çalışmasında da yaş arttıkça güvenli bağlanma düzeyinin arttığı görülmektedir. Yine Majidova ve İpek (2020), Örenay (2021)'in araştırmalarında Kaygılı-Kayıtsız bağlanma düzeyi ile yaş arasında anlamlı bir farklılık çıkmadığı ifade edilmektedir. Öte yandan Çetin ve ark. (2016)'nın araştırma bulgularında da kaygılı-kayıtsız bağlanmanın yaş ile anlamlı farklılaştığı belirtilmektedir. Ermiş (2019) ve Örenay (2021)'in araştırmalarında da kaçınan bağlanma düzeyinin yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermediği görülürken, Majidova ve İpek (2020)'in araştırmasında yaşa göre kaçınan bağlanma düzeyi arasında anlamlı bir ilişki olduğu belirtilmektedir. Bağlanma stillerinin yaşa göre anlamlı bir farklılığın çıkmaması örneklem grubunun bu yönde yaşantılarının azlığı, deneyimlerinin henüz tam olarak farkında olmamaları ve ilişkilerini bu yönde anlamlandırmamalarından kaynaklı olabilir. Demirel (2022)'in araştırmasında sosyal

24. Uluslararası Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi

24th International Psychological Counseling and Guidance Congress

kaygı ile yaş değişkeninin anlamlı düzeyde farklılaştığı ve bu durumun 10 yaş ve sonrasındaki öğrencilerin lehine olduğu belirtilmektedir. Bu durumun da çocukların bireysellikten yavaş yavaş sıyrılarak grup yaşantıları içine girmeye alışmaları, okul hayatının getirmiş olduğu sosyal ilişki deneyimleri ve ilişkilere alışarak paylaşımların artmasıyla açıklanabilir.

Araştırmadan elde edilen bir diğer veriye göre güvenli bağlanma stilinin kardeş sayısına göre anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmektedir. İki kardeş olan öğrencilerin güvenli bağlanma düzeylerinin tek çocuk olan öğrencilere göre ve tek çocuk olanların da 3 ve üzeri kardeşe sahip olanlara göre daha yüksek çıktığı söylenebilir. Literatüre bakıldığında benzer ve farklı sonuçlar görülmektedir. Sumbas ve Özer (2017), Tok ve Özçelik (2018), Dağlıkan (2015), Şeker (2009)'un araştırmasında güvenli bağlanma ile kardeş sayısı arasında anlamlı bir farklılık görülmediği ifade edilirken Atlay (2019), Çelik, Ekşi, Gülsu (2017), Kurt (2017)'un araştırmasında da kardeş sayısı arttıkça güvenli bağlanma düzeyinin arttığı belirtilmektedir. Tek çocuklu ailelerin aşırı koruyucu bir ebeveyn tutumu sergileyeceği bunun yanında üç ve üzeri çocuğu olan ailelerin de çocuk bakım ve ihtiyaçlarını gidermekte zorlanarak güvenli bağ kurabilmenin daha da zorlaşacağı düşünülerek iki çocuğu olanların bu dengeyi daha iyi kurabileceği öngörülebilir. Bu bağlamda iki kardeşe sahip olanların güvenli bağlanma düzeyleri ailelerin çocuklara sorumluluk vermesinin, birbirlerini idare etmelerinin ve aynı zamanda birbirleriyle daha verimli zaman geçirerek bütün yükün aileye bırakılmaması neticesinde aile ile de verimli zaman geçirmenin artarak bu ilişkinin güçlenebileceği sonucuna varılabilir.

Araştırmadan elde edilen son veriye göre güvenli bağlanma stilinin doğum sırasına göre anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmektedir. Buna göre en büyük çocuk olan ilk çocuğun güvenli bağlanma düzeyi, tek çocuk olanlara göre; tek çocuk olanların en küçük çocuklara göre; en küçük olanların da ortanca çocuklara göre anlamlı bir şekilde yüksek çıktığı söylenebilir. En büyük çocukların aileye ilk gelen birey olmaları, anne babanın da çocuk bakımı konusunda daha titiz ve hassas olmaları, başka çocukları olsa da ilk çocuğa gösterilen özen ve değerini hep koruduğu düşüncesinin yansıtılması sebep olarak yorumlanabilir. Mutlu ve ark. (2015)'in araştırması da bu bulguyu destekler niteliktedir. Araştırma bulgusundan farklı olarak Kavlak (2004) da doğum sırasına göre güvenli bağlanma düzeyinin anlamlı bir farklılığı olmadığını belirtmektedir. Öte yandan Atlay (2019) ve Girgin (2021)'in araştırma sonuçlarında da ilk çocuklarda güvenli bağlanmanın diğer çocuklara göre daha düşük çıktığı bulunmuş ve bunun sebebi olarak da ilk çocukların kardeşlerinin doğumu ile yerinin sarsıldığını düşünmeleri, büyük çocuklara daha çok sorumluluk verilmesi ile diğer çocukların bakımlarını üstlenmeleri ve böylelikle doğdukları ilk zamanki ilgi ve şefkatin azaldığını hissetmeleri söylenebilir. Bir diğer sonuç olarak da kaçınan bağlanma stilinin doğum sırasına anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmektedir. Güvenli bağlanma stili ile pozitif yönlü ve tam tersi olarak kaçınan bağlanma stiline sahip öğrencilerin ortanca çocuk, en küçük çocuk, tek çocuk ve en büyük çocuk olarak en yüksekte en düşüğe sıralandığı söylenebilir. Yazgan-İnanç ve ark.

(2015)'in araştırma bulguları da bunu desteklerken, Mutlu ve ark. (2015)'in araştırmasında da kaçınan bağlanmada doğum sırasına göre anlamlı bir farkın olmadığı bildirilmektedir. Yavuzer (2009) da tek çocuğa sahip olan ailelerin ekonomik koşullarının daha iyi olabileceği sebebiyle çocuklarına daha rahat imkânlar sunabileceği ve bu sebeple doğum sırasına göre bağlanma stillerinde bir farkın oluşmayacağını belirtmektedir.

Öğrencilerin bebeklik döneminden itibaren ebeveynlerine dolayısıyla çevre ve dünyaya güvenli bağlanma stili ile bağ kurmasının hem sosyal ilişkilerinde hem de okul ve arkadaşlık ilişkilerinde önemli bir etkisinin olduğu sebebiyle anne baba ve çocuğa bakım veren kişilerin bu anlamda bilgi düzeylerinin artırılması sağlanabilir. Önleyici rehberlik kapsamında anne babalara doğumdan önce ve sonrasında eğitimler verilerek çocuk için ailenin hazır ve daha bilinçli olması sağlanabilir. Bu bağlamda bağlanma stillerini inceleyerek derinlemesine ele alan nitel çalışmalar yapılabilir. Uzmanlar tarafından farklı bölgelerde örneklem gruplarıyla farklı yöntem ve çalışmalarla öğrencilerin güvenli bağlanmalarını artırıcı ve bu duruma engel olabilecek etkenlerin azaltılmasına yönelik eğitimler yapılabilir. Anne babaların özellikle doğum öncesinde ve doğum sonrasında belirli aralık ve takiplerle hem ilişkilerini olumlu yönde artırıcı hem de destekleyici çalışmalar planlanabilir. Okul hayatında öğrencilerin sosyal kaygı yaşamalarını önleyici psikoeğitim grup planlamaları yapılarak sosyal etkinlik ve aktivitelerle desteklenebilir. Sosyal kaygı yaşayan öğrencilerle iyileştirici grup etkinlikleri tasarlanarak çalışma işlevsel sonuçlara yönlendirilebilir.

Araştırma, İstanbul ili Küçükçekmece ilçesinden bir devlet okulu öğrencileri ile sınırlıdır. Bundan sonraki araştırmalarda başka şehirden ve farklı kademelerden öğrencilere ulaşılabilir.

KAYNAKÇA

- Adams, J. F. (1995). Ergenliği Anlamak. (B. Onur, Çev.). Ankara: İmge Yayınevi.
- Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E., & Wall, S. N. (2015). *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*. Psychology Press.
- Ainsworth, M. S. (1979). Infant–mother attachment. *American psychologist*, 34(10), 932.
- Ammaniti M, Van Ijzendoorn MH, Speranza AM, Tambelli R. (2000). Internal Working Models Of Attachment During Late Childhood and Early Adolescence: An Exploration Of Stability And Change. *Attachment & Human Development*, 2(3): 328-345.
- Arıciogulları, Z. (2001). Ortaöğretim Öğrencilerinde Sosyal Fobi Ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişki Ve Bunları Etkileyen Faktörler. Tıpta Uzmanlık Tezi. Dicle .
- Atlay E. (2019). İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerinin Anne Babaya Güvenli Bağlanma Ve Öz Saygı Düzeylerinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

24. Uluslararası Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi

24th International Psychological Counseling and Guidance Congress

- Bowlby, J. (1969). Attachment and Loss: Attachment, Vol. 1 New York. NY: *Basic Books [Google Scholar]*.
- Bowlby, J. (1973). Attachment and loss: Volume II: Separation, anxiety and anger. In *Attachment and loss: Volume II: Separation, anxiety and anger* (pp. 1-429). London: The Hogarth press and the institute of psycho-analysis.
- Bowlby, J. (2012). Bağlanma. *TV Soylu (çev.)*, İstanbul: *Pinhan Yayıncılık (Orijinal Baskı Tarihi 1969)*, 74.
- Bowlby, J., & Soylu, T. V. (2012). *Bağlanma ve kaybetme*. Pinhan Yayıncılık.
- Brennan KA, Shaver PR, Tobey AE. (1991). Attachment Styles, Gender and Parental Problem Drinking. *Journal of Social and Personal Relationships*, 8(4): 451–466
- Bretherton, I. (1992). The origins of attachment theory: John Bowlby and Mary Ainsworth. *Developmental psychology*, 28(5), 759.
- Buist KL, Dekovic M, Meeus W, Van Aken MA. (2002). Developmental Patterns in Adolescent Attachment To Mother, Father and Sibling. *Journal of Youth and Adolescence*, (31): 167-176.
- Çelebi, G. Y. (2017). Ergenlerde sosyal kaygı ve bağlanma stilleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 25(5), 1729-1736.
- Çelik H, Ekşi H, Gülsu N. (2017). Orta Çocukluk Döneminde Güvenli Bağlanma ile Mükemmeliyetçiliğin Çeşitli Değişkenler Bağlamında İncelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 7(47).
- Çetin N, Güngör Aytar A, Pak MD, Artık A. (2016). Ergenlerde Anne-Baba ve arkadaşlara bağlanma biçimleri ile Romantik İlişkilerde Sorun Çözmeleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 27(2): 79-95.
- Dağlıkan S. (2015). Ortaokul Çağı Çocuklarında Bağlanma Stilleri Ve Benlik Saygısı. Yüksek Lisans Tezi. Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Davis, D., Shaver, P. R., & Vernon, M. L. (2003). Physical, emotional, and behavioral reactions to breaking up: The roles of gender, age, emotional involvement, and attachment style. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 29(7), 871-884.
- Dede F. (2015). Lise Öğrencilerinin Çatışma Çözme Yaklaşımlarının Bağlanma Stilleri ve Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Demir, T., Eralp-Demir, D., Türksoy, N., Özmen, E., ve Uysal, Ö. (2000). Çocuklar için sosyal anksiyete ölçeğinin geçerlilik ve güvenilirliği. *Düşünen Adam*, 13(1), 42-48.
- Demirel S. (2022). İlkokul Öğrencilerinin Teknoloji Bağımlılığı Düzeyleri İle Problem Çözme Becerileri, Akran Zorbalığı Ve Sosyal Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Dilbaz, N. (1997). Sosyal fobi. *Psikiyatri Dünyası*, 1(1), 18-24.

24. Uluslararası Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi

24th International Psychological Counseling and Guidance Congress

- Duran, B., ve Güler, K. (2022). Sosyal kaygısı olan ve olmayan bireylerde erken dönem uyum bozucu şemalar ve yakın ilişkilerde bağlanma düzeylerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 25(3), 300-309.
- Ekşi, A. (1990). Çocuk, genç, ana babalar. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Ermiş BS. (2019). Lise Öğrencilerinin Bağlanma Stilleri, Aile Yaşam Doyumları Ve Duygusal Özerklik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Eroğlu Akın RS. (2011). Ergenlerde Bağlanma Stilleri, İnternet Sosyal İletişim Ağlarının Kullanımı ve İletişim Becerileri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Erözkan A. (2004). Lise öğrencilerinin Bağlanma Stilleri ve Yalnızlık Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(4).
- Erzen, E. (2016). Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 17, 3, 01-21.
- Fujimori A, Hayashi H, Fujiwara Y., Matsusaka T. (2017). Influences of Attachment Style, Family Functions and Gender Differences On Loneliness In Japanese University Students. *Psychology*, 8: 654-662.
- Gezer ZÜ. (2001). Ergenlerin Bağlanma Stilleri ve Aile Yapıları Arasındaki İlişki. Yüksek Lisans Tezi. Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Girgin M. (2021). 9-12 Yaş Grubundaki Kekemelik Tanısı Almış Çocukların Güvenli Bağlanma Ve Kaygı Düzeylerinin İncelenmesi. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Güz, H. ve Dilbaz, N. (2003). Sosyal Kaygı Bozukluğu ile Panik Bozukluğu Olgularının Demografik ve Bazı Klinik Özellikler Açısından Karşılaştırılması. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 6, 32-38.
- Haigler, V. F., Day, H. D. and Marshall, V. V. (1995). Parental Attachment and Gender-Role Identity. *Sex Roles*, 33(3), 203- 220.
- Hazan, C., & Shaver, P. R. (1994). Attachment as an organizational framework for research on close relationships. *Psychological inquiry*, 5(1), 1-22.
- Kalkan, M. ve Koç, H. (2008). Psikolojik Doğum Sırası Bireylerin Stresle Basa Çıkma Stratejilerinin Yordayıcısı mıdır?. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, 3 (30), 45-59. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tpdrd/issue/21450/229846>
- Kaplan, B, Eda Şeyda Aksel, E D. Ergenlerde Bağlanma ve Saldırganlık Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Nesne Psikoloji Dergisi (NPD)*, 2013, Cilt 1, Sayı 1, Volume:1, Number:1.
- Karasar, N. (2007). *Bilimsel araştırma yöntemi: kavramlar, ilkeler, teknikler*. Nobel Yayın Dağıtım.

- Kavlak OÜ. (2004). Maternal Bağlanma Ölçeğinin Türk Toplumuna Uyarlanması. Doktora Tezi. Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Kaya, B. (2010). Yatılı İlköğretim Bölge Okulu II. Kademe Öğrencilerinin Bağlanma Stillерinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Kenny, M. E., & Rice, K. G. (1995). Attachment to parents and adjustment in late adolescent college students: Current status, applications, and future considerations. *The Counseling Psychologist*, 23, 433-456.
- Kılıç G. (2010). Lise Öğrenimi Görmekte Olan Ergenlerin Atılganlık Düzeylerinin Ebeveynlerine Bağlanma Örüntülerine ve Bazı Demografik Değişkenlere Göre İncelenmesi: Darıca İlçesi Örneği. Yüksek Lisans Tezi. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kurt B. (2017). Ortaokul Öğrencilerinin Anneye Bağlanma Stilleri ile Kardeş Kıskançlıkları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul
- La Greca, A. M., & Stone, W. L. (1993). Social anxiety scale for children-revised: Factor structure and concurrent validity. *Journal of clinical child psychology*, 22(1), 17-27.
- Beck, A. T. (2005). Bilişsel terapi ve duygusal bozukluklar. (A. Türkcan, Çev.). İstanbul: Litera Yayıncılık
- Majidavo F, Ipek M. (2020). Bağlanma Stili ile Evliliğe Yönelik Tutum Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Aydın Sağlık Dergisi*, 6(1): 57-78.
- Matsuoka N, Uji M, Hiramura H, Chen Z, Shikai N, Kishida Y., Kitamura T. (2006). Adolescents' Attachment Style and Early Experiences: A Gender Difference. *Archives of Women's Mental Health*, 9: 23-29.
- Mayo-Wilson, E., Dias, S., Mavranézouli, I., Kew, K., Clark, D. M., Ades, A. E., & Pilling, S. (2014). Psychological and pharmacological interventions for social anxiety disorder in adults: a systematic review and network meta-analysis. *The Lancet Psychiatry*, 1(5), 368-376.
- Mercan, Ç. S. (2016). Ostracism Experience Scale for Adolescents: Turkish validity and reliability. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(2), 175.
- Moran, B. L. ve DuBois, D. L. (2002). Relation of social support and self-esteem to problem behavior: Investigation of Differing Models. *Journal of Early Adolescence*, 22, 407-435.
- Morsünbül, Ü., ve Çok, F. (2011). Bağlanma ve ilişkili değişkenler. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 3(3), 553-570.
- Mutlu C, Yorbık Ö, Tanju İA, Çelikel F, Sezer RG. (2015). Doğum Öncesi, Doğum Sırası ve Doğum Sonrası Etkenlerin Annenin Bağlanması ile İlişkisi. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 16: 442-450.

- Ottu, I. F. ve Akpan, U. I. (2011). Predicting marital satisfaction from the attachment styles and gender of a culturally and religiously homogenous population. *Gender and Behaviour*, 9(1), 3656-3679
- Örenay S. (2021). 14-17 Yaş Ergenlerin Bağlanma Stilleri ile Anksiyete Duyarlılıkları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Özgür, H., (2014). Lise Öğrencilerinin Bağlanma Stilleri ve Flört Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (Mardin Örneği). Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Powers SI, Pietromonaco PR, Gunlicks M., Sayer A. (2006). Dating Couples' Attachment Styles and Patterns of Cortisol Reactivity and Recovery in Response to a Relationship Conflict. *Journal of Personality and Social Psychology*, 90(4): 613.
- Savcı, M. (2017). Ergenlerin sosyal zeka, sosyal kaygı, akran ilişkileri, internet bağımlılığı ve sosyal bağlılık düzeyleri arasındaki ilişkiler [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Sevinç, G. ve Şener Kılınç, T. (2018). Güvenli Bağlanma Düzeyi Ve Benlik Kurguları İle Üniversiteye Yeni Başlayan Öğrencilerin Uyumu Arasındaki İlişki. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 14 (3) , 306-324. DOI: 10.17244/eku.377465
- Sumbas E, Özer Ö. (2017). Ortaokul Öğrencilerinde Anne Babaya Bağlanmanın İncelenmesi. *Eğitim Dergisi*, 18(1): 288-310
- Şeker, B., G. (2009). Lise öğrencilerinin bağlanma stilleri ve yaşam doyumlarının incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Ankara
- Tabachnick, B. G. & Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics (6. bs.)*. Boston: Pearson. DOI: 10.4236/ijg.2014.55049
- Tanas Telci, H. *Liselerde akran zorbalığının yaygınlığı ve mağdurların sosyal kaygı düzeylerinin incelenmesi* (Master's thesis, Eğitim Bilimleri Enstitüsü).
- Teachman, B. A., & Allen, J. P. (2007). Development of social anxiety: Social interaction predictors of implicit and explicit fear of negative evaluation. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 35(1), 63-78.
- Tok, C. ve Özçelik Ö., D., A. (2018). Ergenlerin ebeveyn bağlanma stilleri ile sosyal kaygı düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 11(58), 570-579.
- Tun Telli M. (2021). Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Tanılı Çocukların Annelerine Bağlanma Stilleri ile Algıladıkları Stres Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Kırklareli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kırklareli.
- Turan Cebeci, S. C. (2009). *Tam aileye ve tek ebeveyne sahip ailelerden gelen 7-12 yaşları arasındaki çocukların bağlanma stilleri ve kaygı durumları arasındaki ilişki* (Master's thesis, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

24. Uluslararası Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi

24th International Psychological Counseling and Guidance Congress

- Ümmet,D. (2007).Üniversite Öğrencilerinde Sosyal Kaygının Cinsiyet Rollerini Ve Aile Ortamı Bağlamında İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Fakültesi.
- Waters E. & Cummings E.M. (2000). A secure base from which to explore close relationships. Child Development, 71, 164-172.
- Weinfield, N. S., Sroufe, L. A., Egeland, B., & Carlson, E. A. (1999). The nature of individual differences in infant–caregiver attachment.
- Yavuzer H. (2009). Ana-Baba ve Çocuk. Remzi Kitabevi, İstanbul
- Yazgan İnanç B, Bilgin M, Kiliç Atıcı M. (2015). Gelişim Psikolojisi Çocuk ve Ergen Gelişimi. Pegem Akademi, Ankara
- Yılmaz, G. (2015). Ergenlerde mobil telefon bağımlılığının sosyal anksiyeteye etkisinin bazı değişkenlere göre incelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Nişantaşı Üniversitesi, İstanbul.